

The Office Of The Principal and Vice - Chancellor

VHO PHUROFESA MS MAKHANYA, ṬHOHO YA
YUNIVESITHI NA MUFARISAMUTSHANTSELA WA
YUNIVESITHI

YUNIVESITHI YA AFRIKA
TSHIPEMBE

TSHIPITSHI TSHA U VULA NA U ṬANGANEDZA: U RWELA ṬARI

HA VHEGE YA ṬHOḡ ISISO NA VHUBVELEDZI *26 Luhuhi – 2*

Ṭ hafamuhwe 2018: Ṭ hoḡ isiso u ya vhumatshelo hashu vhu sa

nyeṭ hi

- Mutshimbidzamushumo, Vho Dokotela Meiya Nthoesane, Mulangimufareli, Nyanḍ adzamafungo ya Unisa
- Vho Dokotela Daisy Selematsela, Mufarisaḡhoho ya Yunivesithi Mufareli kha: Ṭ hoḡ isio, Ngudo dza nḡha ha

digirii, Vhubvedzi na Mbambadzo, Unisa

- Phanele yashu yo khetheaho, zwiambi zwa uvha na vhavhali vha mabambiri:
  - Vho Dokotela David Green, Mulangi: Mbekanyamushumo ya Zwiko zwa Didzhithala, Vho Taylor na Vho Francis: “U bvedza phanda thodiso na sikoashipi kha la Afrika Tshipembe kha vhupo ha thodiso ya lifhasi”

➤ Vho Phurofesa Ihron Rensburg, Mufarisamutshantseja wa kale na Thoho ya Yunivesithi ya Johannesburg: “Vhumatshelo – nga kha kuvhonele kwa zwa pfunzo”

➤ Mufumakadzi Vho Tina Eboka, Group MD: NTP Radioisotopes SOC Ltd, khamphani ine ya langulwa nga Necsa (Koporasi ya Fulufulu ya Nyukilia ya Afrika Tshipembe): “Nqila yo tshimbiwaho zwiuku u bva kha thodiso, u ya kha vhubvedzi na mvelaphanda”

➤ Mufumakadzi Vho Chantell Ilbury, mutshimbidzi, mudivhi, muambi, lekitshara, muñwali o rengisesaho na ramabindu wa kale: “Phunguwe dzine dza khou aluwa: tshanduko ya pfunzo!

➤ ”

➤ Mufumakadzi Vho Dudu Nkosi, Mulangimufareli wa Khoro: Tshumelo dza Laiburari

- Miraqo ya Khoro ine ya vha

afha vhukati hashu

- Miradzo ya khorotshitumbe na vhalangulinyengedzedzwa vhane vha vha vhukati hashu
- Vhashumisani u bva kha zwiimiswa zwithihi na riṅe
- Vhashumi vha Unisa kha zwa pfunzo na kha zwi si zwa pfunzo
- Matshudeni a Unisa
- Vhadzhamikove vha tshiimiswa tshashu
- Vhaeni vho khetheaho, vhanna na vhafumakadzi
- Ndi khou vha tṅangedza kha vhuṅambo ha ṅwaha nga ṅwaha ha Vhege ya vhubvedzi na Ṫhoḍisio ya UNISA. ṅwaha uno ri khou pembelela lwa vhu sumbe vhege ya vhubvedzi na Ṫhoḍisio, nahone zwi a takadza nga maṅḍa u vhona uri mushumo uyu wa ṅwaha nga ṅwaha wa vhubvedzi na u vha

wa ndeme wo tandula na u sumbedza mishumo kha sekithara yashu na kha tshitshavha tshashu, nga maanḍa zwi tshi elana na tshanduko na mushumo wa ndeme une ṭhox̣ isio ya tea u u shuma kha u sumbedza nḍila na u ṭuṭuwedza zwithu izwo zwine zwa fanela u itwa.

Kha min̄waha ya sumbe yo fhiraho, phothifoḷio yashu ya ṭhox̣ isiso yo vha i tshi khou shuma yo ḍ ifunga nga mafulufulu othe u itela u alusa ṭhox̣ isiso na vha ṭox̣ isisi vhashu uri zwi vhe hone tshivhindini tsha vhubveledzi hune ha ḍ o vhuedza nga nḍila i vhone alaho – na, zwine zwone zwa vha zwa ndemesa, nga nḍila *i shumaho zwavhuḍ i* – kha maimo a ṭhox̣ isio na vhuḍ ifari vhune ha ḍ o dzhenelela kha mvelaphanḍa ya vhumatshelo hashu: kha izwo zwa Unisa, khathihi na izwo zwa shango khathihi ḷashu na dzhango ḷashu, zwine zwothe zwo baḍ ekanywa na bono ḷa tshiimiswa tshashu tshine tsha khou *u fha ṭa vhumatshelo* kha tshumelo ya vhathu.

Thero yashu ya vhege ino ya ṭhox̣isiso ndi “Ṭhox̣isio u itela vhumatshelo hashu vhu sa nyeṭhi,” nahone i ḍitika nga mutheo wo khwaṭ̣haho wo n̄etshedzwaho nga thero dzo fhiraho u itela u vhona uri vhuvhili hazwo mvelaphanḍa kha thandela ya tshandukiso ya ṭhox̣isio dzashu na ndunzhendunzhe kha nyambedzano dzine ra tea u vha nadzo.

N̄waha uno zwiambi zwashu zwa ḍuvha zwo n̄etshedza zwine ra nga zwi vhidza vhuṭ̣anzi ho fhambanaho ha fhethu ha ṭhox̣isiso khwaṭ̣haho ho no vhuyaho ha phambanaho kha tshikhala tsha kha lushaka na kha ḽifhasi vhuvhili hazwo, zwine, ndi a vha fulufhedzisa, zwi sumbedzwa u lingana ha fhethu ha pfunzo na maitete a u gudisa.

Ndi a zwi ḍivha uri nyambedzano idzi dzi fanaho dzi khou farwa u mona na dzhango na kha ḽifhasi, sa ndunzhendunzhe ya khaedu dzi konḍaho dza ikonomi ya matshilisano khathihi na dza poḽotiki, u sa lingana ha zwitshavha ho kalulaho, mipfuluwo mihulu, na u

khethekana hune ha kha d i engedzedzea kha tshikhala tsha pfunzo ya n̄ha, zwo tea kha t̄hox̄ isio ine a i athu u tou bvelela tshōthe./kana yo sedzeaho kha STEM fhedzi. Hu na nyaluwo ine ya khou dzhielwa n̄ha ya t̄hox̄ ea ya t̄hox̄ isio ya saintsi ya matshilisano na vhatu ine ya d̄ o thusa kha u tandulula thaidzo idzi dzine dza khou aluwa. Zwi a takadza vhukuma – na uri, sa muthu ane a shuma nga zwa mveledziso na kushumele kwa tshitshavha, ndi fanela u amba nga mbilu yanga yōthe – u vha t̄hanzi kha nyaluwo ya t̄hodisio kha vhupo uvhu, zwe zwa vha zwo litshedzelwa kha j̄ifhasi lwa tshifhinga tshilapfu. Ndi zwone, ndi pfa ndo takala nga maand̄ a u vhona uri thangadzina STEM zwa zwino yo t̄andavhudzwa ya vho vha STEAM nga u katela j̄ed̄ ere A, j̄i imelelaho Vhutsila ‘Arts’ kha muhumbulo wo t̄and̄ avhuwaho, sa izwi izwi zwi tshi tou vha sia j̄a ndeme j̄ine j̄a t̄od̄ a u dzhielwa nzhele tshōthe.

Ngauralo, ndi tea u fhumledza Vho Dokotela Selematsela na

vhashumisani vhashu kha Phothifolijo ya Ṭhodisio, Ngundo dza n̄tha ha Digirii, Vhubveledzi na Mbambadzo kha u t̄anganyisa mbekanyamushumo yo fhelelaho yo khwaṭhisedzwaho u katela phambno ya vhupo hashu ha t̄hod̄ isiso.

Vhaeni vhashu vho khetheaho, vhanna na vhafumakadzi, u bvelela ha vhutshilotshedza ha vhatu ho d̄ivhadzwa na u fhaṭwa kha dzangalelo la vhatu. *T̄hod̄ ea dzashu dza u t̄od̄ a u d̄ivha* dzo t̄usa nyofho dzi siho, na muya washu wa vhusiki na vhubveledzi zwo khwaṭhiswa u lingana kha uri zwinzhi zwe ra guda zwo shandukiselwa kha u vha zwi bveledzisaho phand̄a vhatu na lupfumo – sa zwi sa nyet̄hi sa sa vhatu khathihi na sa pulanethe. Nga tshifhinga tshe ipfi Tshanduko ya zwa Nd̄owetshumo ya Vhuṅa (Fourth Industrial Revolution) la tshe milomoni ya vhatu vhoṭhe na zwoṭhe zwine la katela zwa khou thoma u kunga lafhasi, riṅe afha kha t̄hod̄ zi ya tshipembetshoṭhe ha Afrika ri khou dzhenelela kha nndwa dzashu

dza tshanduko, nyaluwo na mveledziso – zwine zwa nga kana zwa nga si tou tshimbilelana na tshanduko dzothe dza Tshanduko ya Ndowetshumo ya Vhuna. Ro guda, nahone ri khou bvela phanda na u guda uri naho “muthu a si tshi tangandzime,” naho zwo ralo ro vhidzelwa u shuma zwi tshi ya nga masia ashu, tshinwe tshifhinga u isa phanda ndaela dza thodisiso na vhubveledzi zwine zwa nga vha zwo fhambanaho na izwo zwine zwa vha kha lifhasi. Ri tea u vha na vhudifulufheli ha u ita izwo, na u dzhia vhuimo hashu.

Izwi zwo tea tshothe kha khanedzano dza zwino nga ha ndivho ya vhurangaphanda na u bvela phanda na thuthuwedzo yazwo nga ha, na u vhonelesa ha vhupo na maitete a pfunzo ya nthu, nga maandha kha maitete a thodisiso dzashu. Kha u shela mulenzhe kha khanedzano ri dovha ri tshi khou dadzisa kha maitete a u wana ndivho ya iwe mune na u dzhia tsheo dzi elanaho na zwenezwi zwa uri zwi amba mini u vha Muafrika.

Musi ndi tshi khou khunyeledza, vhashumisani, vhanna na vhafumakadzi, khamusi mbuno ya u dzeula ndi: nyimele ya zwino na tshuṭhuwedzo ya zwa polotiki hu na khombo khulwane ya u wela kha ndṱowelo ya u tshuṭhuwedza zwiṱogene na zwithu zwine zwa si vhe zwa vhukuma, zwine zwa thudzela kule zwiko zwa vhaṱivhi vho fhambanaho,. Vha songo vhuya vha khakha, ri khou dzhiela nṱha tshoṱhe tshoṱea ya vhupo kha zwiimiswa u lavhelesa nga vhuronwane zwithu izwi zwi sa langei, u nṱetshedza na uri zwi ṱivhee. Ndi na vhuṱifulufheli ha uri Unisa izwi i a zwi nṱetshedza. Vhege iyi ya tshoṱisio na vhubveledzi ndi zwiṱwe zwazwo!

Naho zwo ralo, ri songo xeletshelwa nga tshoṱisio ya ndeme vhukuma ine ya khou itwa na u bveledzwa kha yunivesithi iyi na kha zwiṱwe zwa zwiimiswa zwithihi na riṱe na huṱwe kha dzhango nga tshifhinga *itshi*, zwine tshiṱwe tshifhinga zwa “*xelela*” nga tshifhinga tsha zhalinga .. Arali ri tshi dzhiela nṱha vhupo hashu na u

ḁikumedzela tshoṱhe kha u alusa ṱhoḁisio hu tshi khou ṱoḁiwa uri hu vhe na yunivesithi dza Afrika dzo shandukaho na dzo vhofholowaho, zwenezwo mafufufu ashu a tea u livhiswa u lingana kha u bvukulula, u sumbedza na u kovhekana maṱwalo aya, nyandḁadzo na zwiṱwe zwibveledzwa nga vhaḁivhi vhashu vha Afrika.

Zwenezwo, kha vha ḁifhelwe nga vhege heyi yo ḁalaho zwingangadzo, khamusi ndi nga ḁitṱuṱuwedza roṱhe uri ri humbule nga ha uri UNISA, ine ya vha na laiburari khulwanesa kha hemisifiya ya tshipembe, i nga thoma u kuvhanganya, u ita khathaḁlogo na u sumbedza mishumo ya vhaṱoḁisisi kha mafhungo aya a ndeme, na uri vhashumi vhashu kha zwa akhademiki vha nga tikedzana hani nga u shumisa na u sumbedza izwi kha u sedzulusa kharikhuḁamu dzavho na ṱhoḁisiso dzavho, zwi tshi katela musi vha tshi vhala mabammbiri kha maguvhangano na dzisemina.

Nga tshifhinga tsha tshipitshi tsha akhademiki tsha u vula *nañ waha* ndo amba nga ha *thođ* ea dzashu kha yunivesithi u bva kha *u amba nga ha* tshanduko u ya kha *u tou ita* tshanduko iyo. *Thođ* isio na vhubveledzivhubveledzi zwi nga na u tea u vha tsumbo i vhonealaho kha u *dikumedzela* uho. Ri tea u *tutuwedza* *thođ* isio yashu na u tikedza vha*thođ* isisi vhashu.

Yunivesithi dzo dzulela u vha na dzina *Ja* u vha dzo khetheaho, dzi fhambanelanaho kule na ngoho ya zwitshavha zwine dza zwi shumela, zwenezwo ro vhidzelwa u sumbedza zwi sa vhudzisiwi uri izwi a zwi tou vha yone ngoho. *Thođ* isio na vhubveledzi zwi tea u leludzwa u itela u konisa u dzhenelela nga hunzhi, na *ndivho* ya zwiimiswa i tea u dzhia maga o khwa*th*aho kha u *tutuwedza* u bveledzisa mbekanyamaitele u itela tshitshavha khathihi na *lifhasi* .

Ndi khou vha tamela u dzhenelela hu vhuedzeaho, hu *tutulaho*

mihumbulo na hu nyanyulaho kha vhege ino musi ri tshi khou
pembelela ṭhox̣ isio na vhubvedzi Unisa.

Ndi a
livhuwa.

